

s o l a s a l d i a k

Nestor Basterretxea

Solasaldiak [6]

Nestor Basterretxea

Elkarrizketa

Miel A. Elustondo

Marrazkiak

Mattin

2009

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Administrazioa euskaraz **Solasaldiak**

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa

Argitaldaria: Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea (IVAP)

Diseinua: Concetta Probanza

ISSN: 1576-5563

Lege-gordailua: BI-1141-93

Fotokonposizioa eta inprimatzea: Itxaropena, S.A., Araba k. 45 – 20800 Zarautz

Nestor Basterretxea

Nestor Basterretxea Arzadun (Bermeo, 1924). Pintore eta eskulturagilea da. Espainiako Gerra Zibilak erbesteratu beharra ekarri zion familiari eta, besteak beste, Donibane Lohizunen eta Parisen bizi izan zen, Bigarren Mundu Gerrak Argentina bidean jarri zuen arte. Marseillatik Argentinara egin zuen bidaia luzearen gomuta ez da inoiz haren memoriatik ezabatu eta hainbat orrialde ditu idatzi eta argitaratuak horri buruz. *Crónica errante y una miscelánea* (Alberdania, 2006) liburuan, esaterako, *Alsina* itsasontzian igarotako aldiak du orrialde kopuru handiena, eta bizitzako beste zenbait atali buruz idatzitakoak osatzen du gainerakoa.

Hamaika urte igaro zituen Buenos Airesen, non txikitandiko marrazteko zaletasun handia bideratzen asmatu zuen. Publizitate arloan egin zuen lan, eta laster zen pintatzen. Argentinan izanagatik ere, Euskal Herrira itzultzeko gogoia izan zuen beti Nestor Basterretxeak. Maria Isabel Irurzun Urkia euskal argentinarrarekin 1951n ezkondu eta Espainiara etorri zen eztei-bidaian. Madrilen, Buenos Airesen ezagututako Jorge Oteiza eta haren emazte Itziar bisitatu zituzten. Oteizak, ordurako Arantzazuko proiektuan lanean, bertako basilikako kriptako horma-irudiak egiteko lehiaketan bere burua aurkeztera bultzatu zuen Basterretxea. Baita aurkeztu ere. Eta irabazi. Lanaren erdia egina zuelarik, gau batez, fraideek ezabatu egin zuten artistak urtebetez egindakoa, sekula ahaztu ez duen okerra, gaur egun oraindik min emateraino gogoratzen duena. Bihotzean sarturik daraman arantza noiz aterako zain da...

Gaur taldeko partaide izan zen Txillida, Oteiza, Mendiburu, Sistiaga, Zumeta, Amable Arias eta Ruiz Balerdirekin. 50eko hamarkadaren amaiera aldera, eskulturari ekin zion, pintura baztertu gabe.

Ibilbide oparoa du egina, hala pinturan nola eskulturan. Arantzazuko kriptako irudiak –ezabatu eta berrogei urte geroago bukatu ahal izan zituenak–, euskal mitologia oinarri

duen *Euskal kosmogonia* bilduma, Eusko Legebiltzarra presiditzen duen eskultura-ikurra edo munduko lau bazterretako hiri eta herrietako kaleetan (AEBetan, Argentinan, Txilen, Kanariar Uharteetan, Espainian eta Euskal Herrian...) ezarriak dituen laurogeitaka eskultura dira Basterretxearen lanaren erakusgarri eder.

Industri diseinuan jardun izan du lanean, altzariak diseinatzen, batik bat. Era berean, arkitekturan eta literaturan ere egin du sartu-irtenik. Haren arkitektura lanaren adibide dira EAJren egoitza den Sabin Etxea (Bilbo) eta Arriarango urtegia Beasainen (Gipuzkoa). Literaturan, esaterako, arestian aipatu dugun *Crónica errante y una miscelánea* da Nestor Basterretxearen lumaren indarraren erakusgarri. "Oro har, artistok ez dugu gaizki idazten", esango du berak. Poesia ere idatzi izan du tartean behin; horra *Karraxi* (1979), etsenplurako.

Dena dela, Fernando Larruquertekin batera zinemagintzan egindako lanagatik jaso du errekonozimendurik behinena. Zenbait laburmetraia egin ondoren –tartean, *Pelotari*–, *Ama Lur* luzea egiten asmatu zuten 1968an, Francoren diktadurak gogor jotzen zuen garaian. Filmak berehalako arrakasta izan zuen, Donostiako Zinemaldiaren saria jaso zuen urte hartan bertan, eta gaurdaino irauten duen aipu eta izen ona bereganatu zituen. Euskal Herriaren edertasuna inoiz ez bezala erakutsi zuen lanak zinema areto komertzialetan.

Azpimarratu ohi duenez, modernitateari loturik egin du lan, baina erroetatik abiaturik. Nahitaezkoak ditu erroak, haiek sentitzea. "Bizitzaren aurrean izan litekeen jarrerarik benetakoena sustraia dago".

Hainbat lehiaketa irabazi du eta sari, izendapen eta errekonozimendu ugari jabe da. Haren ibilbide artistikoa gorestera datoz haiek denak.

Azken finean, arte modernoak Euskal Herrian eman duen artistarik handienetakoa dugu, Oteiza eta Txillidarekin batera.

Galdera-erantzunetara mugatu gabe, bere bizitzaren hari funtsezkoenak dantzatu ditu hasiera-hasieratik Nestor Basterretxeak ondoren datorren solasaldian...

Nestor Basterretxea

“Etorkizuna mozten ari zait baina lan egin nahi dut nik”

(Hizketan jardun dugu, hauteskundeak, EAren emaitzak, agintea eta lana galduko dituztenen etorkizunaz... “Ni EAKoa naiz”, berak, “Bai, kontu jakina da hori”, nik. Garaian-garaian ohiko berriketak egin ondoren, grabagailua pizteko tenorea heldu da. Orduan, isildu egin da lehenengo, eta zahardadeak ematen duen patxadaz ekin dio gero).

■ ... Tira, bada, zein da galdera?

Ba ote da egin ez dizuten galderarik?

■ Egin ez didatenik... ez dakit bada. Baina bada-
kit zein den beti egin izan didaten galdera. Noiz
hasi nintzen marrazten. Adibidez.

Idatzi ere egin duzu zuk, zeure berri zuzen emanez. Horra *Crónica errante y una miscelánea* liburua. Hustua duzu barrena, neurri batean bada ere...

■ Bai, bai... Idatzi egin dut. Idatzi egin behar da. Artistok, oro har, ez dugu gaizki idazten...

Okerrena, ordea, zuzen zegoela poeta: “Dena esanda dago, baina jendeak ez du kasurik egiten eta esan beharra dago berriz”.

■ Egia biribila duzu hori, eta harritu egiten nau oraindik. Esango dizut: 80ko hamarkadaren hasieran, Eusko Jaurlaritzako kide izan nintzen hiru urtean, aholkulari artistiko lanetan. Sasoi hartan Kultura sailburu zen Ramon Labaienek hots egin zidan. Joan, eta konturatu nintzen barre egiten ziola arte modernoari. “Orduan, zertan hots egin didak? Badakik nolakoa naizen!”. Ni, handik hiru astra alde egin beharrean, hiru urtera joan nintzen. Kasik ezer ez nuen lortu, Gure Artea saria ezartzea besterik ez, gaurdaino irauten duena. Horrez gain, bidaia bat egitea lortu nuen Europan zehar, arkitekto batekin eta musikari batekin batera. Kultur zentro ederra egitea zen gure asmoa, nazioarte mailakoa. Egin genuen bidaia, egin genuen zentroaren maketa –erakutsi genien Garaikoetxea lehendakariari eta diputazioetako buruei–, eta ezer ere ez zen egin. Oso gauza tristea izan zen, dirua gastatu genuen bidaian, zentroaren ideia ere ona zen... Zentroa ez zen, nahitaez, hiriburuetako batean jaso behar; izan zitekeen Durangaldean, edota Gernikan... Euskal kulturaren eraikin egoki bat, munduari zabalik egongo zena... Ez zuten aintzakotzat hartu. Kultura saileko buru guztiak euskararen mundutik datoz, euskararen sustapen eta zabalpen arloan aipu handikoak dira –eta primeran iruditzen zait hori–, baina hori ez da dena.

“Jaurlaritzaren aholkulari artistiko lanetan hasi eta hiru astera alde egin beharrean, hiru urtera joan nintzen”

84 urte dituzu...

■ 85, maiatzean.

85 urte maiatzean. Zer ikusten duzu atzera begira jartzen zarenean?

■ ...Segurtasun eza. Erbesteak horixe dakar, ziurgabetasuna, hurrena zer gertatuko zaizun ez jakitea, biharamunak zer ekarriko ote duen ez jakitea. Sentipen hori izan dut nik askotan, eta ikaragarria da. Pesimismoak hartzen zaitu eta, aldi berean, indartu egiten zara, lehenago iristen zara helduerora, lehenago gizontzen zara. Dena dela, ni umoreak asko lagundu nau, oso naiz bermeotarra horretan, zernahiri ateratzen dizkiot txinpartak eta horrek momentu txarrak saihesten lagundu nau. Anaiaren heriotza eraman behar izan dut, adibidez, hogeita bost urte zituela hil baitzen, erbesteetan, Argentinan, oso egoera dramatikoan... Barruan daramat nire gurasoen hondamena heriotza haren aurrean... Horrek helarazi egiten zaitu, lehenago heltzen zara, baina egoera dramatikoan, eta horrek zure bizitza tindatzen du.

Aitor dut bizi izan naizela

Seguru askorik Pablo Nerudak baino interes txikiagoa izango nuke nire memoriak idatziko banitu, ez nintzateke hura bezain intentsua izango, eta haren poetikotasunik ere ez nuke. Hori gorabehera, bai, esan nezake: “Aitor dut bizi izan naizela”. Nire bizitzaren atal handi bat dramatikoa izan da, bestek ezarritako legean bizi izan dut, gerren mende –Espainiako Gerra Zibila, Bigarren Mundu Gerra–, eta giro horretan nortasuna ito egiten da, desagertu, bizitza zera bihurtzen da: datorkeenaren aurrean bat-batean erreakzionatzea. Dena da bat-bateko erreakzioa. Iruditzen zait bidean gauza asko utzi ditudala, ingurua bestelako zorrozatasun intelektual batez aztertzeke modurik ez dudala izan. Nire bizitzaren atal dramatiko horrek besterik ere erakutsi dit, ordea: hobia izaten. Horretan laguntzen du norberaren sufrimenduak: hobia izaten, eta bestearen mina ere ulertzen.

**“Oso naiz bermeotarra
umorean, zernahiri
ateratzen dizkiot
txinpartak eta horrek
momentu txarrak
saihesten lagundu nau”**

**Tindatu bizitza, eta tindatu zure
artelanak.**

■ Bizi izan genuena bizi ondoren, pintatzen hasi nintzenean, esaterako, Gutierrez Solanari kopiatzen hasi nintzen. Espainiar margolari bikaina, Espainia beltza margotzen zuena. Ondoren, esku mugimendua zabaldu zitzaidanean, azalera handiagoan margotzeko beharra sentitu nuen, eta hori besterik da. Izan ere, astoan margotzeko, erdigunetik hasi eta kanporantz egiten duzu. Murala egin nahi duzunean, aldiz, barrurantz eratu behar duzu espazioa. Oso dira ezberdinak astoan margotzea, edota murala egitea. Bide horri ekin nionean mexikar margolariekin jarri nintzen harremanetan, Orozkorekin batik bat. Askatasuna ari zen margotzen, Mexikon, agintean hainbat jeneral eta hainbeste faxismo izan eta gero. Kritikak

ere jaso izan ditut horregatik, esanez ni horretan ari nintzen garaian New Yorken artea berregiten ari zela. Egia esan, askoz gehiago nintzen New Yorken ari zirenen iritzikoa, hasierako bi haieneko baina. Amerikarrak –hobeto esan, europarrak gehienbat, baina Ameriketako zeudenak garai hartan, Mondrian eta gainerakoak– New Yorken artea berregiten ari zirenean, ni mexikarren dramarekin bat eginda bizi nintzen, askatasuna berreskuratzeko asmoan haiekin bat eginda eta neure euskal drama areagotzen besterik ez. Uste dut horrek arte modernoaren bidean urte batzuk atzeratzea ekarri zidala. Badakizu, bizitzan ondo ateratzen ez diren gauzak, askotan oinarritzak!

Gaztetako aholkuak

Hogeitaka urte nituela, sekula ez zitzaidan burutik pasako New Yorkera joan nintekeenik. Baziren liburuak, bai, baina erosteko dirurik ez nik! Gehiago saiatu behar nuela aitortzen dut, hala ere. Horregatik, horixe esaten diet beti gazteei, saia daitezela ongi bideratuta egoten, izan dezatela kezka hori, gehienetan ez daude-eta ongi bideratuta, eta ezberdintasunak nabarmendu beharra dago bide batzuen eta besteen artean. Niri laguntza hori falta izan zitzaidan, aholku horixe izan nuen eskas, edota oso berandu jaso nuen.

Atzeratze horrek hainbesteko galera ekarri ote dizu, bada? Bide oparoa egina zara...

■ Denboran negatiboa izan da atzeratze hori. Hamar-hamabi urte. Norbera formazio adinean dagoenean, 20 urtetik 30-35 urtera doan bitarte horretan, ni besteren borrokan itsututa bizi nintzen. Besteren borroka esan dut, baina gurearen antz handia zuena, borroka paraleloak ziren-eta. Baina ez naiz hartaz damutzen, hark ere formazten lagundu ninduen eta. Dena dela, denbora galdu nuen, eta bizitza oso da laburra. Maiatzean 85 urte beteko ditut, eta heriotzaren larria bizi dut, ez dut-eta beste bizitza badenik sinesten...

“Maiatzean 85 urte beteko ditut, eta heriotzaren larria bizi dut”

Ez zara sinestuna, *Crónica errante...* liburuan irakurri dizudanez...

■ Ez dut sinesten, ez. Oso gaizki azaldu digute erlijioa, umeak bagina bezala. Jainkoak mundua sei egunean egin zuela eta zazpigarrenean atsedan hartu zuela! Zer, bada? Jainkoa igeltseroaren pare, gerriko minez? Infernu kontu hori eta! Konturatzen zara gizakiak asmatu dituela kontuok, gizakiaren amorruak, gizakiaren furiak... Infernua asmatzeko, izan ere, barruak behar dira, altzairuzko barruak, gero! Horrek ere nekarazi egiten zaitu, higitu... Bestalde, aita santu batek umeen linborik ez dagoela dio. Beste batek purgatoriorik ere ez dagoela. Hirugarren batek infernua ukatzen dizu. Hortaz, nik diodana, denok zerura joatera kondenatuta gaude? Zernahi egin da ere zerura joan behar badugu!

Hil, betiko

Gaur egun heriotzaren osteko kontu horiek ez didate sufriarazten... Ez sufritze horrek, ordea, begetal bihurtzen zaitu nolabait.

Sari eta zigorraren edertasun dramatiko horri uko egitea eta! Aldi berean, ulertzen dut jendeak dioena: "Aita zeruan dut eta haren ondoan egongo naiz laster!". Hain da sentipen naturala! Baina ez, ni ezezkoan nago: betiko hiltzen gara, erabat hiltzen gara, eta betiko. Eta akabo. Jende askok ez du onartzen, "Ezin da horrela izan!", baina ni uste horretan nago.

Ez zara sinestuna baina margolariak beti hor, paradisua margotzen behin eta berriz eta hamai-ka modu ezberdinetan...

■ Horixe. Elizaren okerra da hori. Artearen historia osoan horixe nahi izan du Elizak, horixe eskatu die margolariei: irudi figuratibo bidez zer bat metafisikoa adieraztea. Horrexen kontra egin nuen talka neuk ere Arantzazun: bekatua, garbitzea, barkamena eta loria. Zer da hori, metafisika ez bada? Artistek –onak zein txarrak, baina, asko oso-oso onak– bat eta betikoa egin dute: artzainak izarrari segika heldu ziren, 12.000 kilometro segundoko abiadura daraman horietako bati segika. Nonbait, balaztari sakatu zion artzainak beraren parean joan zitezen... Horrelako kontuak aditzen dituzu, jartzen zara pentsatzen eta “Zein gaizki kontatu diguten erlijioa!” esan beste erremediorik ez duzu. Eta erreakzionatu egiten duzu, eta amorrarazi egiten zaitu. Sinestuna baldin bazara kontu askori eutsi beharra daukazu, baina bestela ez...

Erbestera gabe Bermeon jarraitu izan bazenu sinestun haziko zinen zeu ere, seguruenera...

■ Denbora gehiago behar izango nuen ez-sinestun izaten, horixe besterik ez. Nik lege hau praktikatzen dut: herrixkan bizi, baina munduari oso irekita. Eta nire kasuan, mundua munduko artea da. Hainbat bidaia egin ditut, filmak ere bai... Uste dut Bermeon egon izan banintz ere, ez nintzatekeela sinestun izango. Baina baliteke denbora gehiago behar izatea, bai.

Gerrak eta erbesteak markatuta bizi zara, Nestor?

■ Bai. Gerrak arrasto beldurgarria utzi du nigan. Gogoratzen naiz Argentinara iritsi nintzenean, hemezortzi urte nituela, lanean marrazkilari ari nintzela tranbiaren hotsa aditu eta mahaitik jaiki

“Lege hau praktikatzen dut: herrixkan bizi, baina munduari oso irekita”

egiten nintzela, gerra hegazkinak zirelakoan. Esaten zidaten: “¡Che, vasco, que no, que es el tranvía!” (Aizak, hi, euskalduna, ezetz, tranbia duk!). Buenos Aires bereziki oso ondo informatuta zegoen. Egunkari handi haiek zituen: *La Prensa*, *La Nación*... Haien erredakzio fatxadetan jartzen zituzten albisteak eta nik ezin nuen hara begiratu, gaixotu egiten nintzen. Erbestean igaro nituen momentu txarrak, eta onak, denak ditut buruan gordeta, gogoan irauten dute.

Buenos Aires

Buenos Aires zoragarria zen orduan. Nola hartu gintuzten, gainera! Zoragarri. Bada, han nengoela, halako gonbito bat etorri zitzaidan, halako neurastenia bat, ezin nuen gerra albisterik jasan. Gaingitu nuen, baina ordaindu behar izan nuen prezioa izan zen. Hemengo gerraren oinazea barruan neraman nik! Hori, azkenean, itsatsi egiten zaizu, zeure nortasunaren atal bihurtzen da. Pozak ere sakonago dira orduan, hori ere bai.

Hain da hori horrela, non duela bizpahiru urte argitaratu zenuen lanean, *Crónica errante y una miscelánea* horretan, Bermeotik irten eta Argentinara heldu bitarteko erbestaldiari eskainiak dituzun orrialderik gehienak...

■ Bai. Ez da akatsa, baina horrela da. Liburuan exodoaz ari naiz lehenengo eta, gero, beste zenbait atal erantsi nituen, elkarri loturik ez dauden kontuak. Lagun batek esan zidana: “Hi, baina hau suhiltzaileak ere idatz zezakean! Lerrorik ez duk idatzi arteari buruz!”. Eta, kontu egin, arrazoia zuen. Liburuaren bigarren atal bat egin nahi-ko nuke, nire pentsamendu artistikoaz jarduteko, artea nire bizitza da-eta, azken finean. Anekdotak, niri gertatu zitzaidan episodio anekdotikoak bentzutu egin nau, nigandik espero zitekeenetik

urrundu. Hala ageri da liburu horretan. Egia da, aitortzen dut. Ea bigarren atala idazteko behar beste denbora bizi naizen. Gainera, ni, ezer izatekotan, arteaz hitz egiteko gai naiz batik bat.

Horixe esan zidaten zure hurrekoek: “Hitz egin dezala arteari buruz. Utzi ditzala alde batera EA eta esamesak! Gozamena da gure aitarekin museo batera joatea. Margolanen xehetasun guztiak azaldu ohi ditu, modurik zoragarrienean”.

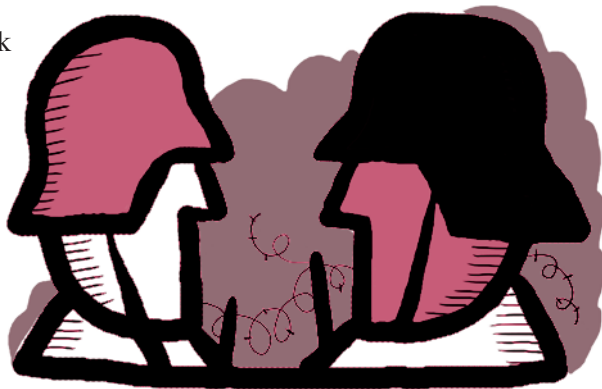
■ Bai, bai... Artisten artean badira ezer esplikatzeko ez dutenak: ez dakitelako, batzuk; nahi ez dutelako, beste batzuk. Txillida ezer esplikatzearen aurkakoa zen. Oteiza, berriz, kontrakoa, esplikatu besterik ez zuen egiten...

Azaldu da: Oteiza.

■ Arte munduan hemen izan den pertsonarik garrantzitsuen iruditu zait beti: Oteiza. Sortzea, asmatzea da. Asmatzen ez baduzu, ondo egindako lana besterik ez daukazu. Ondo marraztea, ondo margotzea edo dena delakoa. Beste zer batek ere harritzen nau ni... Alegia, euskal artistek beren lanean, beren artean ez erakustea Gerra Zibila. Nola liteke, ordea? Gogoan dut bat, Aranoa, Argentinan ezagutu nuena. Anaia hil zitzaion arren, gurutze-bideak margotzen segitzen zuen; gurutze-bideak, urreztatua hondoa. Beste bat, herrikidea, Jose Maria Ucelay, margolari ikaragarria, Ingalaterran, antxetak margotzen, zero zoragarriak... Parisen ezagutu nuen beste batek belarontziak margotzen segitzen zuen! Izatekotan, gerrari heldu zion bakarrenetakoa da Arteta, eta egin zuena ez da haren obrarik ezagunena. Arteta Iparraldean zegoen, Jose Maria Ganboa euskal filipinar jatorriko multimiliodunaren etxean, Mexikora joan zain, hara joateko agiriak zuzendu bitartean. Gernika bonbardatu zutenean, Pariseko erakusketa unibertsalean Espainiako pabiloiaren

ardura zutenek erabaki zuten euskal artista batek margotu behar zuela drama.

“Nola liteke garai hartako euskal artistek Gerra Zibila ez erakustea beren lanetan?”

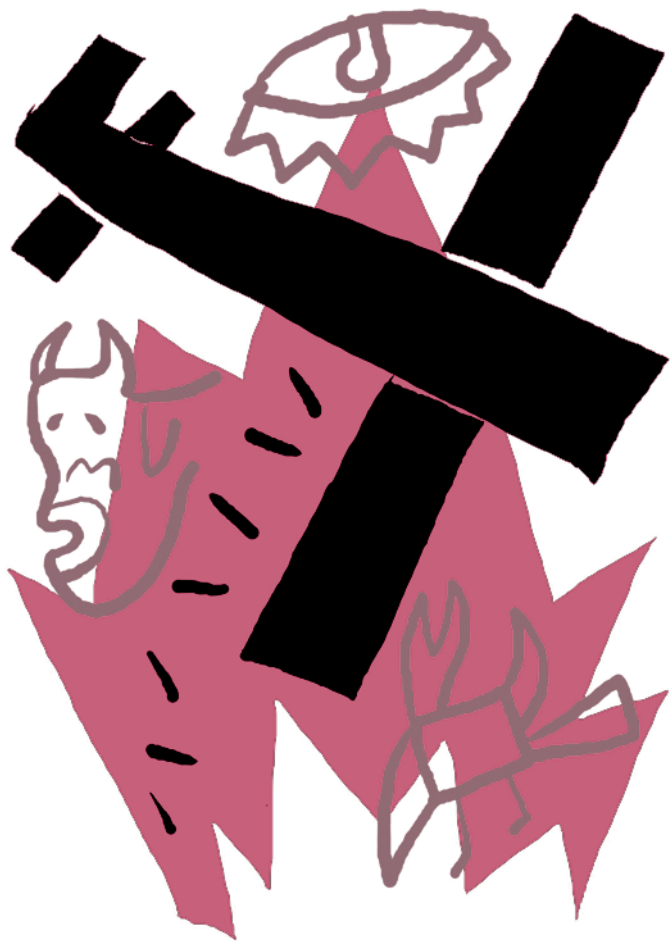

Gernikako bonbardaketa.

■ Ucelayk indar handia egin zuen Artetari eska ziezaioten lan hura. Bada, joan zen Ucelay, eta Artetak: “Jose Mari, ez tematu, Mexikora joateko txartelak ditiat andrea eta biontzat”. “Bota itzak txartelok zaramara!”. Baina ez. Ucelayri jaramon egin gabe, Mexikora joan zen Arteta. Ez alferrik! Joan eta urtebetera hil zen han, tranbiak harrapatuta. Gauzak horrela, Picassori agindu zioten lana, eta irabazi egin genuen, Picassok mundu osoan zabaldu zuen-eta Gernikaren izena. Seguru nago Japonian gehiago ezagutzen dutela Gernika Picassoren margolanaren bidez, bonbardaketa berarengatik baino. Tira, esatera nindoana: Artetak, Ganboari esker ona erakutsi nahian, zenbait margolan egin zizkion, gerra aitzakia harturik. Nik uste margolan horiek ez daudela berak egin zituen beste batzuen mailan. Nahiago dut pentsatu gogo txarrez egin zituela. Baina, osterantzean, garaiko artistetan inork ez zuen gerrarik erakutsi bere lanean; eta margolari eta eskulturagile on mordoxka zegoen! Haien elektrokardiograman ez da ageri herrialde batek izan lezakeen ankerkeriarik handienaren aztarna: Gerra Zibila. Zer gertatu zen, orduan? Ez zuten batzarra egin eta erabaki: “Ez dugu Gerra Zibila gure lanetan agertuko”. Ez, ez, ez zen horrelakorik izan. Oraindik ere galdera egiten diot neure buruari: Zergatik ez zuten gerra erakutsi, ordea?

Gerrako artistak

Nik, erbestaldian, ezin nuen gerra burutik kendu. Huraxe nuen erreferentziarik hurrekoena: gerra! Garai hartako artista haiek, aldiz, gerrarik erakutsi ez, nahiz eta gorriak ikusiak zituzten! Zentsura ere ez zen aitzakia izan, erbesteko herrietan ez zegoelako horrelakorik: zer zentsura zegoen, bada, Frantzian? Eta Argentinan? Eta Perun? Eta Ingalaterran? Batere ez. Orduan? Gustura hitz egingo nuke haien senideren batekin, etxean ezer entzun ote zuten jakiteko. Dena dela, horixe da azken emaitza. Sinestezina da herri bateko artistek bertako gerra zibila ez irudikatzea beren lanetan, herria gerra sufritzen ari den bitartean.

Picassoren Gernika aipatu duzu. Ez diguzu ezer esan garai hartako Eusko Jaurlaritzaren agintarien erreakzioaz: “Ez zaigu gustatzen!”.

■ Okerrago, okerrago... *Deia* egunkarian idatzi nuen behin eta, beraz, orain hemen esateko moduan nago. Idatzi ere egin nuen eta! Eta Arzaillusek kasu egin zidan: “Egur galanta eman diguk!”. Donibane Lohizunen ginen gu, gerra garaian Bermeotik alde eginda. Iparraldean gine-la, deia jaso zuen gure aitak, Eusko Jaurlaritzak Parisen zuen ordezkariatzaz ardura zedin. Eraikin zoragarria. Bazen han EAJko senatari bat, Picassori joan zitzaiona: “Aizu, Picasso, Gernikan hildakoak euskaldunak ziren, emaguzu egin duzun

“Dagoela *Gernika* Madrilen. Artelanez, pertsonek bezala, maite dituztenen artean egon behar dute”

lana!”. Eta Picasso hunkitu! Erantzun omen zion senatariari: “Aski du Jose Antonio Agirrek eskatzea, eta emango diot!”. Horrelaxe kontatu zidan senatari hark, handik urteetara, batzoki batean. “Mutiko bat baino arinago irten nintzen Picassorenetik, Paris guztian barrena, korrika; ‘Jose Antonio, Picassok *Gernika* ematen digula esan dit’ garrasika”. Eta lehendakariak: “Kaka zahar hori ez dut ezertarako nahi!”. Izan ere, nonbait, Picassori esan izango zioten Jaurlaritzaren Justizia ministroa han inguruan zela –Manuel Irujo, alegia–, eta etortzeko esan omen zion. Irujok izan omen zuen Gernika ikusteko *première* mundiala. Margolanari izara erantzi eta: “Zer, On Manuel, zer iruditzen zaizu?”. “Nahi duzu egia esatea, Picasso?”. “Esan, esan!”. “Amorrua ematen dit!”. “Horixe nahi nuen, zuri amorrua ematea!”. Eman omen zizkion Picassok Irujori bi zaplada bizkarrean eta aire! Eta orain gu, hemen, jantziak urratzen!... Margoa Madrila eraman zutenean artikulu bat idatzi nuen, Gernika hemen gera zedin. Ibarrolak ere idatzi zuen. Gure diputatuek, berriz, Madrilen, zegokien aldarrikapena egin zuten, baina oso epel. Harrezkero, nik zera esaten dut: “Oso ondo, dagoela *Gernika* Madrilen!”. Izan ere, artelanez, pertsonek bezala, egon behar dute, maite dituztenen artean. Madrilen nahi dute eta hemen ez dugu nahi izan, bada Madrilera! Eta haserretu egingo dira, gainera! Bada, ni haserretu egiten naiz urrats guztiak horri buruz egin izan direlako, *Gernika* Madrilen egon dadin, alegia. Eta horrela gabiltza, zer gero!

Argentinan, erbestaldiaren alde ospina ez ezik, ezia ere dastatu zenuen...

■ Bai, triste aldi sakon hura gainditu ondoren bai, Argentinan integratu nintzen. Gainera, bane-kien itzuliko nintzena. Askok ez bezala. Asko bertan geratu ziren. Gehienak. Ni ez; nik Euska-dira itzuli behar nuela esan izan nuen beti. Tan-goari buruzko gogoeta txiki bat jartzen dut aitzakia. Niri asko gustatzen zitzaidan dantza egitea eta, tangoa, dakizunez, aurpegia aurpegiaren kontra egiten da. Oso gauza gozoa! Nik zin egin nuen ez nuela tangoa dantzatzen ikasiko, han geratzeko arrazoi bat gehiago izan ez zedin. Bes-telakoan, Argentinara heldu nintzen lehenengo-lehenengo egunetik galdetu nuen: “Non da hemen Laurak Bat?”, Buenos Aireseko euskal etxea, alegia. “Hemendik hamar etxaditara!”. Hamar *cuadrata* esaten zuten han. Sartu nin-tzen Laurak Batera eta hamaika urtean ez nintzen handik irten. *Saski-naski* eta gainerakoak antola-tu genituen han. Horri dagokionez, gauza berria eta positiboa izan zen gu hara joatea. Ordu arte, hango euskaldun tradizionalak musean jokatu, pilotan, jankada ederrak egin... besterik ez zuen. Gu iritsi ginenean, berriz, politika arrazoiak zabaldu genituen, irauli egin genuen hango giroa, bertako euskaldunak lilurazteraino. Bizitza hura bai, ederra izan zen, inor asetzeko modukoa. Zuberoako dantzak dantzatzen ere ikasi nuen nik –Dakarren, hain zuzen, erbestera bidean–, eta neska giroa, eta abar. Izan ziren bai, momentu gozoak, baina estutasun ekonomikoa beti. Hamaika urtean bizi izan nintzen han, baina ez nituen Iguazuko ur-jauziak behin ere ikusi.

Argentina. Han hasi zinen pintatzen...

■ Lehiaketa bat irabazteko zoria izan nuen. Lehiaketa garrantzizkoa, atzerritarrei zuzenduta-koa. Izan ere, hainbeste atzerritar zegoen Argen-

Maria Isabel Irurzun Urkia

Euskaldunen alaba hartu nuen emazte. Aita nafarra zuen, Azkaratekoa, mutil puska galanta, soldadutza ez egiteagatik hemendik hanka egin zuena. Ama, eibartarra. Argentinara bidean, itsasontzian ezagutu zuten elkar. Euskaraz hitz egiten zuten. Andreari galdetu izan diot nik: “Nolatan ez zizuten erakutsi?”. “Beraien artean hitz egiteko erabiltzen zuten, guk ez ulertzeko maneran!”.

tinan, Atzerritarrentzako Sari Bakarra izena zuena eratu zuten. Lehian 160 lagun, munduko lau bazterretakoak. Gero esan zidatenez, japoniar bat eta biok geratu ginen finalista. Eta nik irabazi! Bihotz eman zidan horrek. Hogeita bi urte izango nituen... Horrela jaso nuen formazioa, espainiar ilun haren eta mexikar jenialen eragin-pean, harik eta egun batean ezkondu nintzen arte. Orduan, itzuli egin nintzen. Ohartarazi zidaten, hala ere, espainiar kontsulatuan: “Aizak, hi, Bas-terretxea, iheslari haiz!”. Iheslari nintzen, Fran-coren kontrario amorratua izaki, urtean behin kontsulatura joan eta libreta militarra ez erakus-teagatik; seilutxoa ez jotzeagatik, iheslari! Hona abisua bidali zuten, jakina, banentorrela. Ihesla-riok hogeita hamar egun besterik ezin gintezkeen egon hemen. “Hilaren 28an banoak ni hemen hauetatik!”, esaten nion nire buruari. Baina Otei-za bisitatzea joan eta akabo...

Argentinan ezagutu zenuen Jorge Oteiza...

■ Pobreziarik absolutuenean bizi zenean... Ni etorri nintzenerako, urtebete zeraman berak hemen. Arantzazuko lanak egiten ari zen. Bertan geratzeko konbentzitu ninduen, Arantzazun lehiatzeko. Eta halaxe geratu nintzen, artean Arantzazun lan egingo nuen ez banekien ere. Lehiaketa irabazi nuen, gaitz erdi! Horrekin batera, soldadu joan behar izan nuen: Afrikara bidali ninduten, bederatzi hilabetez. Ni, ezkonberri, andre gajoa... “Tira, izan dadila Arantzazurengatik!”. Arantzazurengatik? Gero gertatu zitzaidana, hura drama! Muralak ezabatu zizkidaten! Jasanezina izan zitzaidan, jasanezina zait gaur egun oraindik ere!

“Jasanezina izan zitzaidan Arantzazuko fraideek nik egindako muralak ezabatzea. Jasanezina zait gaur egun oraindik ere!”

Zure idatzietan ageri diren arantzak: gerra, erbestea, Arantzazu.

■ Bai. Arantzazuri dagokionean, bi dira arrazoiak: batetik, ezabatzea bera; bestetik, frantziskotarren isiltasuna, egundo ez didate-eta azalpen egokirik eman. Orain ari dira, bai, berrogeitaka urte igaro direnean. Harremanetan gaude, bakea egite aldera. Nik zera nahi dut, non edo non ager dadila barkatu egiten diedala, baina hor gabilta, formula bila. Dena dela, ez dut egoskortzeko asmorik, hain maniatikoa ere ez naiz eta! Min izugarria egin zidan, beti egingo dit min, baina...

Izan ere, hango amarrukeria eta gezurra! Oso gauza dramatikoa izan zen niretzat. Gerra, erbeste eta, ondoren, Arantzazuko drama. Latza, oso latza.

Estima handian zenuen Oteiza.

■ Handian, gero! Anaiatzat neukan.

Oteiza

Kolonbiatik bota egin zuten. Halakoxea zen-eta Oteiza! Norekin hasiko ika-mikan eta hango Kultura ministroarekin! Mugan jarri zuten, jakina. Buenos Airesetik 5.000 kilometrora zeuden, Jorge eta Itziar, eta haien abenturak! Batean, hitzaldiak egiten hasi zen. Zeren truke, jakin behar! Platerkada zopa truke edo!

Frantziskotarrek Hego Amerikan zuten komentu sare txikiaren berri izan zuen ondoren, eta haietan hartu zuen babes. Nik uste fraide haiek harri-harri egingo zirela Oteizaren ideiak entzunda, ez zen-eta zeharo erlijiosoa. Baina hantxe izaten zen, maitinetan eta gainerako funtzioetan. Parisek salbea merezi duela diote eta, Oteizaren kasuan, frantziskotar haien janariak salbea eta gehiago ere bai! Tira, azkenean Buenos Aireseraino iritsi ziren. Hantxe ezagutu nituen, Jorge hildakoentzako maskarak egiten zebilenean... Egundo horrelakorik! Eta jakina, hona itzuli behar izan zuen. Nora, bada? Gurasoenera, Madrila.

Gure herrian izan dugun artistarik onenetakoa, zure iritziz.

■ Onena. Nire iritziz ez dago harekin konparatzeko modukorik. Asmatzailea, ideia jenialak zituen... Gizon kontraesankorra ere bai, akats asko zituen... Baina bertute horrexen jabe, talentu itzela zeukan! Izatez, ez da meritua ere, naturalezak ematen dizu. Dena dela, horixe, haren mailakorik ez dugu, gazteetan ere berak izan du eragin handiena: haren *Quosque Tandem* gazteen eskuliburu izan zen garai batean. Nik ere zor diot Oteizari, jakina, bada. Ez, hala ere, jendeak uste duen bezainbeste... Elkarrekin bizi ginen sasoian eboluzionatu nuenez pinturatik eskulturara, “Jakina, Oteizarekin bizi zen eta!”, dio jendeak, baina oker daude. Ez zen horregatik izan, eta adierazia dut orain baino lehen. Gainera, Oteiza bera izan zen lehenengo harritua. Gure harremana behin ere ez zen izan ikasle-irakasle artekoa. Elkarri errespetu handia genion, oso maite genuen bata bestea... Jasan behar izan nizkionak eta! Zenbat eskandalu, jendaurrean askotan! Haren nortasuna, haren konplexutasuna... lau pertsonarekin batera jardutea bezala zen. Dena dela, beti esaten dudana: herri honek izan duen artistarik garrantzitsuena izan da, nabarmen.

**“Betia esaten dudana:
Oteiza izan da herri
honek izan duen
artistarik
garrantzitsuena,
nabarmen”**

Buenos Airesetik etorri eta laster, hemengo artistekin harremanetan zinen...

■ Bai. Horretan asko erraztu zidan bidea Oteizaren asmo hark, alegia, taldeak antolatzeak: Gaur, Orain, Hemen... Ni Irunen azaldu nintzen eta gipuzkoartzat nindukaten. Horrela izan nintzen Gaur taldeko partaide. Oteizaren ideia eder hark, ordea, ez zuen askorik iraun. Hemen, beti egiten dugun bezala, alferrik galtzen ditugu ideiak. Oteiza eta Txillidaren arteko eztabaida! Haiek bakean utzi beharrean, beraien kasa eztabaidan utzi beharrean... bada, tartean sartu ginen. Lehenengo, Ruiz Balerdi, Txillidaren alde. Ni, Oteizaren alde, Mendiburu eta besteren batekin. Azkenean, ezer ez, akabo taldea. Eta gure taldea desagertu zenean –guztien artean indartsuena–, besteak ere ezkutatu egin ziren. Oso tristeia izan zen, gauza interesgarri asko egiteko moduan ginen eta. Edozein modutara, artistok ez gara zeharo lagunartekoak, gehiegi zaintzen dugu geure intimitatea; nahiago urrun, hur bagaude ere, herri honetan dena bertatik bertara dago eta! Denbora igarota, hasten zara gauzak aztertzen eta ondorio batera iristen zara: nik ez diot neure buruari gehiago eutsiko. Naramala! “Garen bezalakoak gara, ez dago dena eztabaidatu beharrik, ezin da. Horrelakoak gara, eta kito!”. Beste batzuk gu baino lagunartekoagoak izango dira! Katalanak, beharbada. Hara, esango dizut: Remigio Mendiburu hemendik lau minutura bizi zen. Bada, ez genuen urtean bi aldiz baino gehiagotan elkar ikusiko! Eta ez geunden haserre! Ni ere, hemen, Idurmendietan, bakartuta bizi naiz, eta ez dit ardura. Are gehiago, nahiago dut. Gauez lan egiten dut, bakarrik. Oso lo gutxi egiten dut. Bart, hamabietan oheratu nintzen. Esna nengoen goizeko hiruretan. Zortziak arte lan egin dut. Atzera ohean etzan eta eguerdiko hamaikak arte egin dut lo... Horrela. Lo gutxi egiten dut,

gutxiegi batzuetan. Baina bakardade hori, neure buruarekin bakarrik egoteak elikatu egiten nau... Elikatzen nauen beste gauza bat *euskal gaia* da: euskal erroak, euskal izatearen esentzia... gure historia, gure historiaurrea, gure portaera estiloa... Naturaltasun osoz bizi dut, ahalegina egin beharrik gabe.

Erroak aipatu dituzu, naturaltasuna... Berez datozkigu, ala eraikiak dira?

■ Nik uste zenbait gauza besterik gabe jasotzen ditugula, geureganatzen ditugula. Beste batzuk, aldiz, ikasiak dira. Herri oso zahar baten oinorde gara, nortasun handiko batenak. Hori heredatu egiten da. Ondoren dator norberak horrekin bat egitea: “Arraioa! Agur eta ohore herri honi, herri honen seme ona izango naiz!”. Beraz, nik esango nuke herentzia dagoela, lehenik, eta herentzia horren kontzientzia, bigarren. Eta berdin arte arloan ere. Artea asmatzea da, ez erreproduzitzea, baina hemen dugun historia zaharra kontuan harturik, hemen asmatu egin dela jakinik, Mendebaldeko Europaren artea hemen sortu zela aintzaketzat harturik, bada, horrek ni hunkitu egiten nau. “Ni herri honetakoa naiz, hemengo leizeetan asmatu egin zuten, Cromagnongo gizona eta beste...”. Oinarri zahar horrek indartu egiten nau ni, biziberritu. Horregatik, New Yorkera doazenek galdu egiten dute sentipen hori. “Baserritarak!”, esaten digute. Ahaztu egin dituzte gure erroak. Nola galduko duzu hori, ordea! Ez dago bazterrean uzterik! Niretzat konstante bat da euskal gaiarekiko maitasuna. Euskaraz ez dakit, zoriturrez, baina euskal gaiari diodan maitasunak intentsitate handiz grabitatzten du nire barruan.

Zergatik ez dakizu euskaraz, Bermeon jaioa izanik, gurasoak euskaldun petoak izanik?

■ Esango dizut: nire gurasoen erruz.

“New Yorkera doazenek galdu egiten dute erroekiko sentipena. ‘Baserritarak!’, esaten digute”

Zure gurasoen erruz? Aita EAJko diputatua zenuen Madrilén; ama, Emakume Abertzale Batzako lehendakaria!

■ Bai, hala da, baina gure familia... nola esan... Nik uste euskara arrantzaleen hizkeratzat zeukatela, haiek mespretxatu gabe ere. “Besteren” hizkeratzat. Izan ere, nik etxean ez nuen euskaraz hitz egiten entzuten. Gure gurasoak gaztelaniaz mintzatzen zitzaizkion bata besteari. Eta zer egin behar da? Etxean euskaraz! Horixe lortu behar dugu. Gure garaian ikastolarik ez zegoela uste dut. Gu, behintzat, ez ginen ikastolara joan. Gaurko umeak ez bezala! Gurean, seme-alabak, lobak eta denak ikastolara joan dira. Liluratuta nago, nola hitz egiten duten euskaraz! Esan ere egiten diet: “Euskaraz hitz egin, gero!”. Ni neu ere, bertsolari txapelketara joaten naiz, nahiz eta ez ulertu, baina fuerte jotzen dut txalo. Zoragarria, hizkuntza ederra, euskara! Ikasi gabe hil beharra ere, arraioa!... Eta ez genuen ikasi. Buenos Airesen ikas nezakeela? Baliteke, euskarazko eskolak ere baziren eta. Baina oraingo hizkuntz kontzientziarik ez zegoen! Distratuta geunden beste gauza askoren artean. Harritu ere egiten naiz, nola ez dudan ikasi. Total, orain sekulako akatsa iruditzen zait, eta tristura handia daramat, egiatan.

Euskaraz ez dakizu eta ezin esango dizugu euskaraz hitz egiteko. Haatik, euskaraz dakien asko erdaraz mintzo dira...

■ Dakiena ez dela euskaraz mintzatzen?

Horretan nago...

■ Bai, egia da. Illobak datozkidanean, askotan gaztelaniaz hitz egiten sumatzen ditut. “Zuek ez baduzue euskaraz hitz egiten, zeinek hitz egin behar du?”. Eta euskarara aldatzen dira, baina laster dira gaztelaniaz berriz... Guztiarekin ere,

ez nator bat euskararen inguruan dabilen pesimismo horrekin. “Euskara galdu egingo da!”. Ikastolak haurrez beteta, ume guztiak euskara ikasten... nahiz eta erdaraz hitz egin! Dena dela, hori traizioa! Isunak jarri beharko lirateke! Kar, kar, kar... Gogoan dut, behin, Guggenheimen, hitzaldi bat egiten ari nintzen han, *Pelotari* filma aitzakia. Hainbat lagun bildu ziren. Jendetza. Hitzaldian, momentu batean neure burua akusatu nuen: “Ni, euskaraz ez dakitenak kartzelara sartzearen alde nengoke, eta neu lehena kartzelara sartzen!”. Eta marmarra aretoan: “Tira, kartzelara ez!”, zioten. Kar, kar, kar... Hainbestearainokoxea zen nire gogo! Jakina, badakit hori ez dela posible.

Euskara dela eta, Oteiza, Txillida eta zu zeu: inork ez zekien euskaraz!

■ Inork ere ez. Mendiburuk bai, Zumetak bai, Balerdik ez...

Sistiagak ere ez...

■ Ez. Bestea... Nola zen bestea?

Amable Arias.

■ Hark ere ez... Hara, horregatik zegoen hain harreman berezia Mendiburu eta Zumetaren artean! Taldeko euskara hiztunak izan biak! Ez zuten harreman sekreturik, baina bai berezia. Zergatik ote, eta euskaragatik! Akatsa dut euskaraz ez jakitea, nahiz eta ez den bekatu larria. Oteizak ere euskarari zion maitasuna eta! Inoiz pentsatu izan dut, euskaraz jakin izan banu, nola pintatuko nukeen? Nola pentsatuko nukeen? Zer egingo nukeen? Ez dakit. Zerbait ezberdina egingo nukeela besterik ez dakit. Uste horretan nago. Beharbada gehiago atzeratuko nukeen nire lanaren abstrakzio zentzua, denbora gehiago iraungo nuen garai bateko historia zaharretan eta haiei

dagokien forma figuratiboetan... 1925ean Kandinskyk zera aldarrikatu zuenetik, alegia, lerroa, forma, kolorea eta bolumena, artelana egiteko berez aski direla, arte abstraktua asmatzea iraultza izan zen. Horren arabera, akabo arte figuratiboa, euskal gaia adierazteko erabili ohi zena. Nire kezka zera izan zen: egin nezakeen abstrakzioa euskaldun bati zegokiokeena izatea. Formen egituratzea, kolorearen sotiltasuna... euskaldun batenak izatea nahiko nuke. Nik gehien-gehien estimatuko nukeena litzateke ikusleak nire obrari begiratu eta esatea: “Hau euskaldun batek egin du!”. Ez da jarrera kalkulatu bat, ez, baina uste dut tasun hori era abstraktuan adierazi ezinik ez dagoela.

“Euskaraz jakin izan banu, zerbait ezberdina egingo nukeela besterik ez dakit”

“Adierazi ezinik ez dago”... Zuk *euskal gaia* ez ezik, euskara bera ere adierazi duzu. Forma eman diozu euskarari, *Euskal kosmogonia* bildumaren bidez...

■ Gure hizkuntzak ez zuen ikonografiarik. Garai hartan, euskal mitologiari buruzko liburua heldu zitzaidan, Joxe Migel Barandiaranena. Ikaragarri maite dut Barandiaran. Hark egin zuen lanaren handia! Herriz herri hau eta hura biltzen beti! Hura zientzialaria, herrikoia baina zientzialaria!... Bada, mundu hari forma ematen abiatu nintzen. Baina ezin nituen pertsonaiak asmatu, eta moztarroak jarri. Ez, ni gizon modernoak nintzen, eta modernitatetik abiatu behar nuen erro zaharrenaren bila. Besarkada hori, alegia. Zer egin nuen? Barandiaranen lanetan ageri ziren enuntziatuak irakurri eta aztertu. Testu anekdotikoak dira, eta beti ageri da zer edo zer magiko bat. Konturatu nintzen herrialdearen eta garaiazen arabera jainko berak izenez aldatuta ageri direla—hori, azken finean, aberastasunaren parte da—, edota Mariri dagokion atalak berrogei orrialde dituela. Orduan, “Zer irudi aukeratu behar diat nik hemendik? Zer sintesi egin?”... galderak sortzen zaizkizu. Horixe izan zen zailtasunik handiena, sintesi lana; esan nahi dut, jakituria hori ez baztertzea, momentuko estiloa ez baztertzea—eskulturakoa, kasu honetan—, eta asmatzea. Behin ere ez duzu jakiten zeharo asmatu ote duzun, baina hor daude lanak, jaio dira, espazioan daude, uki daitezke...

Euskal kosmogonia

Nik egin dudana, biharko egunean, beste batzuek ere egingo dute eta, seguruenera, oso gauza ezberdinak egingo dituzte, sintesia egitea oso da zaila, iradokizunak barra-barra sortzen dira-eta. Arrunt aberatsa da mundu hori, trumilka datoz irudiak... "Arditurriko leizeetan, suzkoa zeukan burua...". Horrelakoak irakurri eta buru bat egin beharrean sardea egiten dut... Horrelakoak bururatzen zaizkizu...

Gauza guztien gainera, nik esango nuke
Euskal kosmogonia euskal eskultura dela.
Solemnitate hori eta! Mediterraneokoa
horizontala da batik bat,
mugimenduduna, arina... Gurea,
ostera, bertikala da, solemnea,
egitura argia duena...

Euskal Kosmogonia, irauten duen lana...

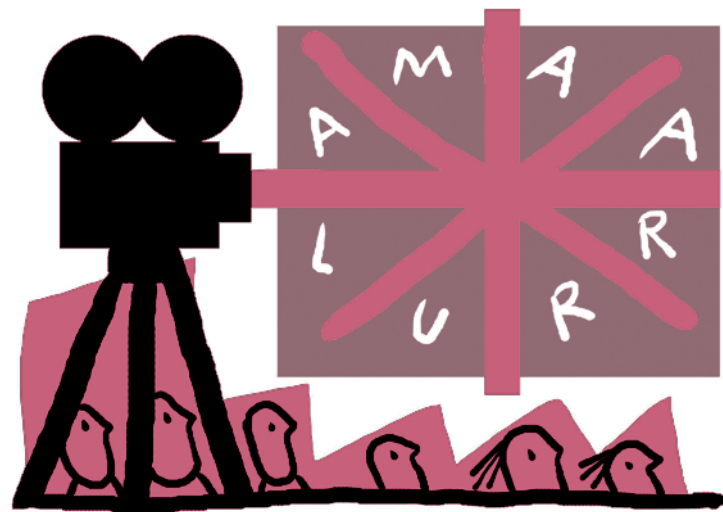
■ Baietz esango nuke. Gainera, uste dut asmatu egin dudala Euskadin dugun museorik onenari haren dohaintza eginez, Bilbokoari, alegia. Hura ikustera 127.000 lagun joan omen ziren... Hori, non? Orain, nonbait, filma egiten ari dira. Gogo onez egin nuen lan hura, eta gustatu egin zaio jendeari. Hori handia da, sentipenak partekatzea. Izan ere, ezer partekatzekotan, artea da partekatzekoa.

Zinea ere partekatzekoa da, *Ama Lur* filma ere partekatzekoa da.

■ Nik arkitekto izan nahi nuen. Benetan diotsut, uste dut oso arkitekto ona izango nintzela, baina ez didate utzi. Bateko, Espainiako Gerra, besteko, Mundukoa... Orduan esan nuela uste dut: “Arlo bakarreko arkitektoa ezin izan naizenez, arlo askotakoa izango naiz. Gizon kultua izango naiz”. Ondorioz, denetarik egin dut, dena interesatu izan zait: fotografia esperimentalak, zinema, marrazketa, pintura, eskultura, grabatua, literatura... Errenazimentuko gizakiaren jarrera izan dut, neurri batean. Bide horretan, neure buruari eraman nazan utzi diot. Naramala! Horrelakoa banaiz, horrelakoxea naiz! Gauzak hobeto irtezen dira horrela jokatzuz gero. Hesiak jartzen hasten bazara, besteren ereduaren arabera jarduten baduzu, azkenean zeure buruari kontra egiten ari zara. Eta ez! Errespetu handia diot mundu guztiari, baina sinetsi beharra daukat egiten dudan lanean. Akabo, bestela! Horrela, egun batean Fernando Larruquertekin bildu nintzen. Produktzio etxe txiki bat muntatu genuen, eta, biok ere pilotazale ginenez, *Pelotari* egin genuen. Hartan ginela, Elgoibarretik gora pilotarien herrira, Markinara, gindoazela –eguna ere halakoxea, eguzki likidoa egiten zuen–, esan nion Fernandori: “Aizak, zertan ez diagu gure Herriari buruzko filma egiten, Herri honen edertasunari buruzkoa?”. “Ideia bikaina!”, Fernandok. Beraz, *Pelotari* egin genuen lehenengo. Saria eman ziguten Madrilén, laburmetraia onenaren “sari nazionala”, haiek ziotenez. Sariaren aparretan, Euskal Herriaren ederra filmatzeko asmo hura gogorarazi nion Fernandori. “Bilbora noak, dirua han zegok eta!”. Jakina, Eusko Alderdi Jeltzaleko guztiekin jarri nintzen harremanetan; asmoa hainbeste gustatu zitzaion, esaldi miresgarria esan zidaten: “Zuek lan egin, guk ingura-

tuko dugu dirua!”. Bi urte eta erdi behar izan genuen filma egiten, 11 proiektzio ordu osatu genituen... Filmatutakoa laburtu beharra zegoen, eta 107 minututan utzi genuen. Azpizuna besterik ez genuen utzi. Horregatik da hain eder-
ra Ama Lur.

“Nik arkitekto izan nahi nuen, baina bateko gerra eta besteko erbestea, ez zidaten utzi!”

“Filmatutako 11 orduak laburtu beharra zegoen eta 107 minututan utzi genuen *Ama Lur*”

Zentsura.

■ Ikaragarri gogorra. Madrilen ez zuten sinesten filma egin genuela. Uste zuten ez ginela bizi. “Euskaldunek? Filma? Beraien historia eta bizitza goستن duena? Zein dabil horren atzean?”. Fraga Iribarneren koinatuak hartu ohi ninduen Madrilen: Robles Piquer. Eta azaldu nion: “Begera, jauna, honen atzean milaka jende dago, dirua eman duena atzera jasotzeko asmorik gabe. Eta adibide hunkigarria emango dizut: Labe Garaietako suginak hilabeteko soldata eman digu”. Esan arabera, neu hunkitu nintzen. Egia zen, horrelaxe izan zen, jendearen borondateak ez zuen mugarik izan... Azkenean, badakizu, hamaika gauza kenarazi zizkiguten Madriletik hala aginduta, eta beste hainbat eransteke agindu. Eta, jakina, ikusleak ez daki zer kenarazi ziguten... Madrilera joaten nintzen –beti ni, Larruquert behin ere ez–, jartzen nintzen ni han, itxarongelan, eta hiru ordu bertan, zain. “Euskadiren onerako izan dadila!” esaten nion orduan neure buruari. Heroi maskorra jantzita joan behar izaten nuen, haien mespretxuak, kritikak eta abarrak jasango banituen. Behin, esan ere egin nion Robles Piquerri: “Aizu, jauna, baina filma ona da, ezta?”, “Filma? Zoragarria. Are gehiago, zera ari gara pentsatzen, Andaluziari buruzko *Ama Lur* egin dezazun agintzea”. “Zeeerrr?”. “Andaluziari buruzko *Ama Lur*! Espainolak gara denok!”. “Hara, Andaluzian bertan izango da lan hau nik baino hobeto egingo duenik, sentimendu

“Marrazketa, margotze edo collage dela, eskultura eta arte horren zabalkundea leku publikoetan eta hiri-lanetan dela, argazkigintza esperimental edo zinema dela, diseinu grafikoa edo industrial dela, egintza artistikoaren eremu horietan guztietan Basterretxeak ‘bere bertute gailena’ erakusten du”
(Fernando Golvano).

eta sakontasun handiago izango duena”. *Ama Lur* Donostiako Zinemaldian estreinatu zuten. Han hamaika herrialdeetako ikusle eta berriemaileak zeuden, txalo jo zuten, baina besterik gabe. Onena gero etorri zen, bertako jendearentzako estreinatu zenean, Donostiako areto batean. Jendeaz lepo, guardia zibilak ere bertan, fusilak eskuan. Arrakasta, itzela! Fantastikoa. Jendea txaloka, Fernando Larruquert eta biok agertokian, gogoratzen naiz esan niola: “Fernando, irabazi diagu!”. Gero jabetu ginen egin beharreko filma zela *Ama Lur*. Eta egin zen! Eta hor dago, errekonozimenduz beterik. Azkenaldian, berriaz, hondatzen ari zen film orijinala, usteltzen, inork laguntzen ez ziola. Eta, orduan, *Gara* egunkariak azaldu ziren. Filma berreskuratu, eta zabaldu zuten. Betikoa, kontra etorri zitzaizkidan batzuk. “Kontra zatozte? Eta zertan egon zarete, bada, orain arte? Nola ari zen usteltzen begira, erabat hauts bihurtu arte?”. Politikariak ikaragarriak dira horretan. Ideia gutxi izan ohi dituzte, eta haien ideia ez dena, deabruarena dela irizten diote. *Garakoek* aukera eman diote gazte jendea-ri filma ikus dezan. Uste dut oso ondo zabaldu dela. Eta ni pozak zoritzen.

Pelotari egin zenuten, Alquezar, Ama Lur... zergatik ez zenioten bideari heldu?

■ ...Bada, ez dakit. Ez Fernando ez ni ginen zinemagile. Nik, behintzat, behin ere ez dut nire burua zinemagiletzat hartu. Bai, eginak ditut dokumentalak Hego Amerikan, aztekak, maiak... baina ez naiz zinemagile. Zinemagile da zinemagintzan ari dena, horretatik bizi dena... Niri erreminta zoragarria iruditzen zait, paregabea, adierazi nahi duzuna adierazten hobekien laguntzen duena: mila lagun aretoan, argiak itzali, eta filma zuretzat beste inorentzat ez da. Bertute horixe du, bikaina. Zer edo zer egingo nuke oraintxe ere...

“Behin ere ez dut neure burua zinemagiletzat hartu”

Distraitu egiten zara lanean...

■ Pintatu, zizelkatu, idatzi... denbora handia behar duzu horietarako. Nik ezin dut ordu gehiago lan egin. Egunen batean kolpe handiren bat hartu behar dut! Ezin da hain lo gutxi egin da bizi. Ohera sartu, jaiki, lan egin, atzera etzan, lo... Andreak ez du jakiten ohean nagoen edo ez. Hori pazientzia! Ez dut bizimodu hau hautatu, horrela egin dut, besterik gabe. Orain, berriz, etorkizuna mozten ari zaigunean, uste dut gero eta lo gutxiago egiten dudala. Esaten didate, bai, badaudela pilula loeragileak, baina nik ez dut lorik egin nahi, nik lan egin nahi dut. Lo, minimoa! Jan-

gartxu nabil, argalago, baina arinago! Zilborra ere galdu dut, eta hori herri honetan mirakulua da, hain ondo jaten da hemen! Zorionaren bihurgune galantak ikusten dira hemen, zilbor ondo guriak, horratik! ■

